

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Факультет психолого-педагогічної освіти та мистецтв
Кафедра початкової освіти

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

Марина НЕСТЕРЕНКО

«30» жовтня 2025 р.

**РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБОМ ГРУПОВОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувачка другого рівня
вищої освіти, групи м202ПО-з

Галузь знань А1 Освіта/Педагогіка

Спеціальність 013 Початкова освіта

Освітньо-професійна програма

«Початкова освіта»

БІЛА Євгенія Юріївна

Керівник: канд. пед. наук, доцентка
ПОПОВА Ольга Іванівна

Рецензент: канд. Пед. наук, доцентка
ЛЕСИК Анжеліка Сергіївна

Запоріжжя – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ПРОБЛЕМИ.....	8
1.1 Сутність комунікативних умінь: поняття, структура, компоненти.....	8
1.2 Вікові особливості розвитку комунікативних умінь у молодших школярів.....	18
1.3 Значення групової роботи в освітньому процесі.....	22
1.4 Особливості педагогічних і методичних підходів до використання групової роботи на уроках української мови в початковій школі.....	29
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ГРУПОВОЇ РОБОТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	33
2.1 Принципи та форми групової роботи на різних етапах уроку.....	33
2.2 Інструменти оцінювання комунікативних умінь молодших школярів у процесі групової роботи.....	37
2.3 Проведення педагогічного експерименту.....	42
2.4 Аналіз та інтерпретація отриманих даних.....	45
Висновки до розділу 2.....	47
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ.....	57

ВСТУП

Сучасна початкова школа покликана не лише озброювати здобувачів освіти системою знань, а й формувати в них ключові компетентності, необхідні для успішної соціалізації та подальшого навчання. Однією з найважливіших серед них є комунікативна компетентність, адже саме вміння ефективно висловлювати власні думки, слухати співрозмовника, вести діалог та працювати в команді визначає рівень інтеграції молодших школярів у суспільство.

Особливе значення в цьому процесі має навчання української мови, яке виступає не лише засобом засвоєння знань, а й потужним інструментом розвитку мислення, мовлення й творчого потенціалу здобувачів. Уміння спілкуватися українською мовою в різних ситуаціях сприяє гармонійному розвитку особистості, формуванню поваги до культури та традицій свого народу.

Водночас традиційні методи навчання не завжди забезпечують активну мовленнєву взаємодію між молодшими школярами. Тому актуальним є пошук нових педагогічних технологій і форм роботи, які сприятимуть розвитку комунікативних умінь здобувачів. Однією з таких ефективних форм виступає групова робота, що дозволяє створити умови для діалогу, співпраці та взаємонавчання. Саме під час спільної діяльності молодші школярі формують вміння домовлятися, аргументувати власну позицію, ураховувати думку інших, що є основою комунікативної культури та соціальних навичок.

Ступінь дослідженості проблеми. Проблема розвитку комунікативних умінь у молодшому шкільному віці є предметом уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. У психолого-педагогічній літературі питання формування мовленнєвої діяльності учнів висвітлено в працях В. Бадер, О. Біляєва, М. Вашуленка, Н. Дмитренко, С. Дубовик, Т. Зенченко, О. Кучерук, В. Мартиненко, В. Наумець, С. Омельчука, М. Пентилюк, К. Пономарьової, О. Прищепи, О. Савченко, О. Столярчук, М. Федорець та

інших, які підкреслюють тісний взаємозв'язок мовлення і мислення, а також роль комунікації в розвитку особистості.

Вітчизняні дослідники (Н. Бібік, Л. Варзацька, Т. Ладиженська, О. Савченко, О. Попова та ін.) наголошують на важливості інтерактивних методів навчання української мови в початковій школі, які активізують мовленнєву діяльність учнів і сприяють розвитку комунікативних компетентностей. У працях сучасних методистів (М. Вашуленко, С. Дубовик, К. Пономарьова, О. Хорошковська, Г. Шелехова та ін.) розглядаються питання добору ефективних вправ, завдань і прийомів для формування в учнів навичок діалогічного та монологічного мовлення.

Окремі аспекти організації групової роботи в освітньому процесі висвітлено в дослідженнях А. Алексюка, І. Підласого, О. Пометун, Л. Пироженко, О. Савченко та інших, які доводять ефективність кооперативних форм навчання як засобу активізації пізнавальної діяльності та розвитку соціальної взаємодії учнів. Відзначено, що саме спільна робота в малих групах створює сприятливі умови для формування в молодших школярів комунікативної культури, уміння співпрацювати та досягати результату разом.

Попри значну кількість праць, присвячених розвитку мовлення й організації інтерактивних форм навчання, проблема цілеспрямованого розвитку комунікативних умінь молодших школярів засобом групової роботи саме на уроках української мови ще не отримала достатнього комплексного висвітлення. Це й зумовлює актуальність і необхідність подальшого дослідження.

Об'єкт дослідження – освітній процес у початковій школі.

Предмет дослідження – розвиток комунікативних умінь молодших школярів засобом групової роботи на уроках української мови.

Мета дослідження – обґрунтувати педагогічні умови та визначити ефективні прийоми використання групової роботи на уроках української

мови у початковій школі з метою розвитку комунікативних умінь молодших школярів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми розвитку комунікативних умінь у молодшому шкільному віці.
2. З'ясувати сутність і особливості комунікативних умінь здобувачів.
3. Розкрити потенціал групових форм роботи в розвитку комунікативних навичок молодших школярів на уроках української мови.
4. Визначити й апробувати ефективні методи та прийоми організації групової роботи, що сприяють формуванню комунікативної компетентності учнів.
5. Узагальнити результати дослідження та зробити практичні висновки щодо їх упровадження в освітній процес початкової школи.

Оскільки тема стосується розвитку комунікативних умінь молодших школярів засобом групової роботи на уроках української мови, доцільно використати комплекс взаємодоповнюючих **методів дослідження** – теоретичних, емпіричних та методів обробки результатів. *Теоретичні методи:*

аналіз і синтез (для опрацювання психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми формування комунікативних умінь та організації групової роботи); порівняння та узагальнення (для виявлення підходів до розвитку мовленнєвих умінь у молодших школярів); класифікація та систематизація (для визначення типів комунікативних умінь і способів їх формування в процесі навчання української мови). *Емпіричні методи:* спостереження за навчальною діяльністю учнів під час групової роботи на уроках української мови; бесіди та анкетування учнів і вчителів (для з'ясування рівня сформованості комунікативних умінь і ставлення до групових форм навчання); педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) – для перевірки ефективності

застосування групової роботи як засобу розвитку комунікативних умінь; аналіз продуктів діяльності молодших школярів (усні відповіді, письмові роботи, результати творчих завдань у групах) – для оцінки мовленнєвого прогресу. *Методи кількісної та якісної обробки результатів*: статистичний аналіз (підрахунок відсотків, середніх показників) – для визначення рівнів сформованості комунікативних умінь у молодших школярів; порівняльний аналіз результатів експерименту (для підтвердження або спростування гіпотези дослідження).

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що розвиток комунікативних умінь молодших школярів на уроках української мови буде ефективнішим, якщо:

- організація освітнього процесу ґрунтуватиметься на засадах діяльнісного та комунікативного підходів;
- у навчанні систематично застосовуватимуться групові форми роботи, що сприяють взаємодії учнів під час пізнавальної діяльності;
- учитель забезпечуватиме різноманітність методів і прийомів групової роботи (рольові ігри, колективні обговорення, мовленнєві вправи, спільні творчі завдання);
- буде створено позитивний психологічний клімат у класі, що стимулюватиме активне спілкування та взаємоповагу між учнями.

База дослідження: Лисогірська гімназія «Мрія» Біленьківської сільської ради Запорізького району Запорізької області.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що визначено, теоретично обґрунтовано засади мовленнєвого розвитку молодших школярів засобами групової діяльності на уроках української мови.

Практичне значення кваліфікаційної роботи магістра полягає в можливості використання запропонованих форм і методів організації групової роботи в практиці вчителів початкової школи для підвищення ефективності навчання української мови та формування в учнів навичок успішної комунікації.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів та висновків до кожного, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження було комплексно розглянуто проблему розвитку комунікативних умінь молодших школярів у процесі навчання української мови та визначено методичні шляхи її вирішення шляхом упровадження групової роботи.

По-перше, аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу з'ясувати, що формування комунікативних умінь є однією з провідних цілей сучасної початкової освіти. Комунікативна компетентність розглядається як багатовимірне утворення, що охоплює вміння слухати і чути співрозмовника, брати участь у діалозі, формулювати власні думки, аргументувати свою позицію та толерантно ставитися до думок інших. Педагоги й психологи (О. Савченко, Н. Бібік, О. Пошетун, Л. Пироженко та ін.) наголошують, що комунікативна діяльність у цьому віці потребує цілеспрямованої організації й має стати наскрізною складовою навчального процесу.

По-друге, у роботі розкрито сутність групової роботи як ефективної форми організації навчальної діяльності. Було визначено основні принципи, які забезпечують її результативність: співробітництво, рівноправність, взаємна відповідальність, активність та диференціація. Саме їх реалізація дозволяє сформувати в учнів початкової школи здатність взаємодіяти у спільному процесі, розподіляти ролі, брати відповідальність за власний внесок у результат. Групова робота відповідає засадам компетентнісного та діяльнісного підходів, визначених концепцією Нової української школи.

По-третє, обґрунтовано принципи та форми організації групової роботи на уроках української мови. Показано, що вони можуть успішно застосовуватися на всіх етапах уроку: мотиваційному (мозковий штурм, «Коло ідей»), етапі вивчення нового матеріалу (аналіз тексту, створення схем, виконання дослідницьких завдань), закріпленні (редагування, складання діалогів), підсумках і рефлексії (метод «Прес», взаємооцінювання). Такий підхід забезпечує варіативність навчального

процесу й створює умови для розвитку комунікативних і пізнавальних навичок.

По-четверте, у дослідженні було визначено інструменти оцінювання комунікативних умінь учнів. До них належать спостереження вчителя, використання чек-листів, карток взаємооцінювання та методів самооцінювання. Виокремлення рівнів (початковий, середній, високий) дозволило здійснити системний контроль і зробити висновки про індивідуальні досягнення школярів. Такий підхід сприяв розвитку в учнів здатності аналізувати власну діяльність, усвідомлювати труднощі й досягнення.

По-п'яте, у ході педагогічного експерименту було перевірено ефективність системи групових завдань і методичних прийомів. На формульовальному етапі активно використовувалися колективне читання та аналіз текстів, складання діалогів, рольові ігри, метод «Прес». Це дало змогу формувати в учнів не лише мовні, а й соціальні навички — уміння домовлятися, слухати один одного, співпрацювати у колективі.

По-шосте, аналіз результатів експерименту підтвердив позитивну динаміку розвитку комунікативних умінь: кількість учнів із початковим рівнем зменшилася більш ніж удвічі, натомість зросла частка школярів середнього й високого рівнів. Учні стали активнішими, частіше аргументували власну думку, ставили проблемні запитання, демонстрували толерантність і готовність до взаємодії.

По-сьоме, практичне значення дослідження полягає у створенні системи методичних рекомендацій для вчителів початкової школи. Запропоновані форми роботи та інструменти оцінювання можуть бути використані на уроках української мови, у діяльності методичних об'єднань учителів, а також у процесі підвищення кваліфікації педагогів.

Отже, результати дослідження підтвердили, що групова робота є дієвим засобом розвитку комунікативних умінь молодших школярів. Вона не лише сприяє мовному розвитку, а й формує ключові соціальні

компетентності, що забезпечують успішну адаптацію дитини в сучасному суспільстві. Системне впровадження групових методів на уроках української мови підвищує якість навчального процесу та відповідає завданням Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аронсон Е. Кооперативне навчання: «мозаїка» в класі. Київ : Освіта, 1997. 256 с.
2. Бібік Н.М., Вашуленко М.С., Мартиненко В.О. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2014.
3. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: реалії та перспективи. Київ : Педагогічна думка, 2004. 128 с.
4. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови : навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2005. 180 с.
5. Бородіна Н. Формування мовної особистості учнів як провідне завдання мовної освіти. *Studia Methodologica*. 2015. Issue 41. С. 79–84.
6. Вашуленко М.С. Лінгводидактичні орієнтири сучасної початкової мовної освіти в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2010. Вип. 50. С. 57–65.
7. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел] К. : Ірпінь ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
9. Галаєвська Л.В. Тексточентричний підхід до формування мовленнєвих умінь і навичок учнів та його реалізація в підручнику української мови. *Проблеми сучасного підручника*. 2017. № 19. С. 68–79.
10. Гриценко І. С. Використання інтерактивних методів у початковій школі: можливості групової роботи. *Початкова школа*. 2019. № 6. С. 12–16.
11. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.11.2024)

12. Державний стандарт початкової освіти. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи. Київ : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.
13. Джонсон Д. В., Джонсон Р. Т. Навчання у співпраці. Психологія та педагогіка колективної роботи. Київ : Либідь, 2002. 320 с.
14. Дмитренко Н.С., Столярчук О.М., Федорець М.А. Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках мовно-літературної освітньої галузі в умовах дистанційного навчання. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. 2(4). С. 207–213.
15. Дребущак І.Л. Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів на уроках української мови. URL: <http://genezum.org> (дата звернення 25.01.2025)
16. Дубовик С., Наумець В. Формування комунікативних умінь молодших школярів методом сторітелінгу. *Молодий вчений. Серія «Педагогічні науки»*. 2020. №5(81). С. 81–85. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-17> (дата звернення 25.01.2025)
17. Дудник Н. А. Інноваційні підходи до організації групової діяльності молодших школярів у процесі вивчення української мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Т. 54. С. 210–215.
18. Закон України «Про освіту», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38- 39, 380 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 25.01.2025).
19. Закон України. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення 25.01.2025)
20. Калініченко Н. О. Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів на уроках української мови. URL: <http://vseosvita.ua> (дата звернення 25.01.2025)

21. Калмикова Л.О., Калмиков Г.В., Лапшина І.М., Харченко Н.В. Психологія мовлення і психолінгвістика : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів ; за заг. ред. Л.О.Калмикової. Київ : ПереяславХмельницький педагогічний інститут, в-во “Фенікс”, 2008. 245 с.
22. Коваль Л. В. Групові форми організації навчальної діяльності учнів початкових класів: теорія і практика. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2020. № 3. С. 45–52.
23. Ковальова В. І. Розвиток мовлення – найважливіша умова успішного навчання молодших школярів. *Педагогічний дискурс*. Вип. 11. 2012. С.156-159.
24. Косенко Ю. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Суми : Сумський держ. ун-т, 2011. 187 с.
25. Кравчук О. В. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами інтерактивних технологій. *Молодь і ринок*. 2021. № 7. С. 105–109.
26. Кучеренко І. Змісту уроку української мови в аспекті комунікативно спрямованої освіти. *Українська мова і літератури в школі*. 2013. № 7. С. 7–13.
27. Лещенко Г. Особливості роботи з текстом на уроках української мови за компетентнісним підходом. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2016. № 1(1). С. 79–85.
28. Лобчук О., Гудзик І. Мовленнєва діяльність на уроках мови. 2–4 класи. Аудіювання, діалог, переказ, твір. Київ : Шк. світ, 2006. 124 с.
29. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу. *Дивослово*. 2006. № 7. С. 2–4. 29.
30. Навчальні програми для 1-4 класів. Програми Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення 25.01.2025)

31. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bibik. Kyiv : Litera LTD, 2019. 208 s.
32. Pentilyuk M. Movna osobistist' uchnya v prospekcii movlenn'evogo spilkuвання. Aktual'ni problemy suchasnoji lingvodydaktyky : zb. st. Kyiv : Lenvit, 2011. S. 80–84.
33. Pometun O., Pirozenko L. Suchasnyj урок. Interaktyvni tehnologii navchannya. Kyiv : A.S.K., 2004. 192 s.
34. Ponomar'ova K. Nestandardni formy organizacii navchannya ukraїns'koji movy v pochatkovykh klasyax. *Pochatkova shkola*. 2015. № 12. S. 1-6.
35. Savchenko O. Ya. Didaktyka pochatkovoji osvity: pidruchnyk. Kyiv : Gramota, 2012. 504 s.
36. Sadjina V.I. Zvyčajni formy roboty – novyj pidhid. Rozvivajemo ključovi kompetentnosti. Charkiv : VG «Osnova», 2018.
37. Skoblićkova O.V. Rozvytok komunikatyvnoho movlennja peršoklasnykiv. Charkiv : VG «Osnova», 2011.
38. Slavyn R. Kooperatyvne navchannya: teorija, doslidžennja, praktyka. L'viv : Litypis, 2000. 304 s.
39. Suhomlyn'skyy V. O. Serce viddaju dityam. Kyiv : Rad. shkola, 1977. 383 s.
40. Typova osvityna prohrama dla zakladiv zagal'noji serednoji osvity, rozroblena pid kerivnyctvom O.J. Savchenko (zatverdžena nakazom Mynisterstva osvity i nauky Ukraїny vid 12.08.2022 № 743-22) 1-2 klasy.
41. Typova osvityna prohrama dla zakladiv zagal'noji serednoji osvity, rozroblena pid kerivnyctvom O.J. Savchenko (zatverdžena nakazom Mynisterstva osvity i nauky Ukraїny vid 12.08.2022 № 743-22) 3-4 klasy.
42. Formuvannya movnoji osobistosti na riznykh vikovykh etapyax / A. Boguš. Odesa, 2008. 272 s.
43. Ševčuk G. J. Naćionallyno-patryotyčne vichovannya molody v umovyax vjny. *Naukovi innovacii taпередovi tehnologii*. № 5 (19). 2023. S. 630–635.

44. Яценко О. В., Ткаченко С. М. Групова робота як засіб формування комунікативної компетентності учнів початкової школи. *Педагогічний дискурс*. 2022. № 32. С. 73–80.